

Put ka pravdi

O ZLOČINU PROTIV ČOVEČNOSTI

RAZVOJ INSTITUTA ZLOČINA PROTIV ČOVEČNOSTI

Milan Simić *Ministarstvo za ljudska i manjinska prava*

Evolucija instituta zločina protiv čovečnosti je danas artikulirana odgovarajućim odredbama Statuta Međunarodnog krivičnog tribunala za bivšu Jugoslaviju, Međunarodnog krivičnog tribunala za Ruandu, kao i odredbama Rimskog statuta Međunarodnog krivičnog suda. Zločin protiv čovečnosti je konačno predviđen kao pojedinačno delo novim Krivičnim zakonikom Republike Srbije koji je počeo da se primenjuje od 1. januara 2006. godine.

Sama pojava pojma zločina protiv čovečnosti se vezuje za 1915. godinu i slučaj masovnog ubijanja Jermena u Otomanskom carstvu. Nakon tog događaja, Vlade Francuske, Britanije i Rusije su 28. maja 1915. godine, kao reakciju na ovaj zločin objavile deklaraciju u kojoj su Visokoj porti objavili da će za „zločine Turske protiv čovečanstva i civilizacije“ smatrati odgovornim članove Otomanske vlade i njihove agente koji su učestvovali u masakru Jermena.

Posle Prvog svetskog rata, Specijalna komisija predložila je u svom izveštaju mirovnoj konferenciji u Versaju da se ustanovi međunarodni krivični tribunal čija bi se nadležnost proširila i na „kršenja prava čovečnosti“. Ovaj predlog, međutim, nije naišao na dobar prijem predstavnika SAD, jer „ne postoje utvrđeni i univerzalni standardi čovečnosti“. Ovaj stav predstavnika SAD će ubrzo biti promenjen već tokom i nakon Drugog svetskog rata kada se došlo do zaključka da mnogi zločini koje su Nemci i njihovi saveznici počinili tokom rata nisu, do tada, bili zabranjeni pozitivnim međunarodnim pravom.

Međunarodni vojni tribunal

Upravo zbog tih razloga, Londonskim sporazumom je formiran Međunarodni vojni tribunal za ratne zločine u Nirnbergu. U Povelji Međunarodnog vojnog tribunala predviđeno je da tribunal treba da sudi i licima koja su kriva za zločine protiv čovečnosti. Tom prilikom zločini protiv čovečnosti su definisani kao: „ubistvo, istrebljenje, porobljavanje, deportacija i ostala nečovečna dela izvršena protiv bilo kog civilnog stanovništva, pre ili za vreme trajanja rata, ili proganjanje na političkoj, rasnoj ili verskoj osnovi, koji su počinjeni ili su u vezi s izvršenjem bilo kojeg zločina koji spada u nadležnost Tribunala (zločin protiv mira ili ratni zločin) bez obzira da li se time vrše ili ne vrše povrede zakona zemlje gde su zločini izvršeni“.

U praksi se ovakav pristup pokazao lošim jer se kao neophodan element za uspostavljanje nadležnosti Međunarodnog vojnog tribunala zahtevalo da je zločin protiv čovečnosti počinjen u izvršenju ili u vezi sa izvršenjem zločina protiv mira ili ratnih zločina, što je dalje dovelo do toga da se izvršioци zločina protiv čovečnosti mogli goniti i kažnjavati samo ukoliko je to krivično delo vršeno u vezi sa ratom ili nezakonitom agresijom. Krajnja posledica ovakvog određivanja pojma zločina protiv čovečnosti pred Međunarodnim vojnim tribunalom je utvrđivanje odgovornosti za četrnaest lica, za ratne zločine i zločin protiv čovečnosti, dok je samo u dva slučaja Tribunal ustanovio odgovornost lica samo za zločin protiv čovečnosti, mada je i u ta dva slučaja došlo do različitog tumačenja u engleskom i francuskom tekstu presude.

Samostalni delikt

Zbog ovakvih iskustava iz prakse Međunarodnog vojnog tribunala, došlo je do promena u međunarodnom pravu, pa je tako Generalna skupština Ujedinjenih nacija 13. februara 1946. godine usvojila Rezoluciju br.3 kojom je preporučeno izručenje i kažnjavanje lica koja su optužena za zločine predviđene u Povelji Međunarodnog vojnog tribunala, odnosno i lica optužena za zločin protiv čovečnosti. Nakon ove Rezolucije, Generalna skupština UN je 11. decembra 1946. godine usvojila Rezoluciju kojom su potvrđena načela Povelje Međunarodnog vojnog tribunala i presude tribunala. Pojam zločina protiv čovečnosti kao samostalnog delikta je potvrđen u međunarodnom pravu i kasnijim međunarodnim ugovorima kao što su: Konvencija o genocidu iz 1948., Konvencija o nezastarevanju ratnih zločina i zločina protiv čovečnosti (1968.) i Konvencija o aparthejdu (1973.). Ova evolucija instituta zločina protiv čovečnosti je danas artikulirana i odgovarajućim odredbama Statuta Međunarodnog krivičnog tribunala za bivšu Jugoslaviju (1993.), Međunarodnog krivičnog tribunala za Ruandu (1994.), kao i odredbama Rimskog statuta Međunarodnog krivičnog suda (1998.).

Danas pojam zločina protiv čovečnosti u međunarodnom pravu je široko definisan i obuhvata sledeće elemente :

1. Zločin protiv čovečnosti mora biti delo čijim činjenjem se vrši naročito teško kršenje ljudskog dostojanstva i ponižavanje jednog ili više ljudskih bića
2. Zločin protiv čovečnosti mora biti delo koje nije izolovani ili sporadični događaj već predstavlja deo politike neke vlade ili mora predstavljati široku ili sistematsku praksu vršenja zločina koja se toleriše, prašta ili na nju pristaje neka vlada ili faktička vlast na određenoj teritoriji.
3. Zločin protiv čovečnosti mora biti vršenje dela koje je zabranjeno međunarodnim pravom i koje shodno tome mora biti kažnjeno .
4. Žrtve zločina protiv čovečnosti mogu biti civili, ili, ako je delo počinjeno u toku oružanog sukoba, lica koja ne učestvuju, odnosno više ne učestvuju, u oružanim neprijateljstvima .

U samoj praksi, kada se govori o kažnjavanju lica koja su počinila zločin protiv čovečnosti, kao najbitniji i neophodni element bića ovog krivičnog dela ističe se sistematska priroda ovog ratnog zločina, odnosno uslov da je kršenje ljudskih prava izrazito teško i da ne predstavlja sporadičan događaj već je deo šire zločinačke politike. Ujedno, ovaj subjektivni element zločina protiv čovečnosti je osnovna distinkcija po kojoj se zločin protiv čovečnosti razlikuje od ratnog zločina, iako je često način izvršenja dela isti.

Preciznije, pod zločinom protiv čovečnosti smatra se:

1. Ubistvo;
2. Istrebljenje;
3. Porobljavanje;
4. Deportacija ili prisilno premeštanje stanovništva;
5. Zatvaranje i drugi oblici lišavanja slobode, a koji se preduzimaju uz kršenje osnovnih pravila međunarodnog prava;
6. Mučenje;
7. Silovanje i seksualno ropstvo, prisilna prostitucija, prisilna trudnoća, prisilno sterilisanje, i svaki drugi oblik seksualnog zlostavljanja ovakve ili slične prirode;
8. Proterivanje bilo koje grupe ili zajednice na političkoj, verskoj, rasnoj, nacionalnoj, etničkoj, kulturnoj i polnoj osnovi ili proterivanje na kakvoj drugoj osnovi koje je strogo zabranjeno međunarodnim pravom;
9. Nestanak lica;
10. Apartheid;
11. Drugi nehumani postupci sličnog karaktera, kojima se namerno prouzrokuju teške patnje ili ozbiljno ugrožavanje fizičkog ili mentalnog zdravlja;

Sva navedena dela treba da su izvršena kao deo šireg ili sistematskog napada uperenog protiv civilnog stanovništva, kao takvog. Ova definicija zločina protiv čovečnosti najšire je objašnjena u Rimskom statutu MKS, dok su Statuti MKTJ i MKTR predvideli kraći pojam, ali svakako suštinski sa istim rezultatom, što se uostalom vidi i kroz odluke pretresnih veća u kojima se bliže utvrđuje pojam pojedinih radnji izvršenja zločina protiv čovečnosti .

Domaće zakonodavstvo

Kada je u pitanju domaće zakonodavstvo zločin protiv čovečnosti je konačno predviđen kao pojedinačno delo, novim Krivičnim zakonikom Republike Srbije koji je počeo da se primenjuje od 1. januara 2006. godine. Tako je u članu 371. Krivičnog zakonika Republike Srbije predviđeno da: „Ko kršeći pravila međunarodnog prava, u okviru šireg ili sistematskog napada uperenog protiv civilnog stanovništva, naredi: vršenje ubistava; stavljanje stanovništva ili jednog njegovog dela u takve životne uslove koji vode njihovom potpunom ili delimičnom istrebljenju; porobljavanje; prinudno preseljavanje; mučenje; silovanje; prinuđivanje na prostituciju; prisiljavanje na trudnoću ili sterilisanje radi promene etničkog sastava stanovništva; proganjanja ili proterivanje na političkoj, verskoj, rasnoj, nacionalnoj, etničkoj, kulturnoj, polnoj ili kakvoj drugoj osnovi; zatvaranje ili otmicu lica bez davanja informacija o tome kako bi im se uskratila pravna zaštita; ugnjetavanje rasne grupe ili uspostavljanje dominacije jedne takve grupe nad drugom; ili druge slične nehumane postupke kojima se namerno prouzrokuju teške patnje ili ozbiljno ugrožava zdravlje ili ko izvrši neko od navedenih dela, kazniće se zatvorom najmanje pet godina ili zatvorom od trideset do četrdeset godina.

Opis bića ovog krivičnog dela u Krivičnom zakoniku Republike Srbije pokazuje da je zakonodavac prihvatio pristup iskazan u Statutima MKTJ i MKTR kada je u pitanju definisanje krivičnog dela zločin protiv čovečnosti.

-
1. Antonio Kaseze, Međunarodno krivično pravo, izdavač Beogradski centar za ljudska prava, Beograd 2005.
  2. Zločini koji su pre svega bili motivisani političkim i rasnim razlozima i koji su bili činjeni nad građanima

Nemačke i država njihovih saveznika (zločini nad Jevrejima, komunistima, Romima, pripadnicima određenih konfesija, članovima sindikata, pripadnicima određenih nacija).

3. Antonio Kaseze, Međunarodno krivično pravo, izdavač Beogradski centar za ljudska prava, Beograd 2005.

4. Vlan 6. (c) Londonskog sporazuma.

5. Slučaj Streicher i Slučaj von Shirach.

6. Predstavnici Francuske su i nakon ovih postupaka zastupali tezu da zločin protiv čovečnosti istovremeno i predstavlja i ratni zločin te su tako opravdavali nadležnost Međunarodnog vojnog tribunala u pomenutim predmetima.

7. Član 5. Zločin protiv čovečnosti, Statut Međunarodnog krivičnog tribunala za bivšu Jugoslaviju.

8. Član 3. Zločin protiv čovečnosti, Statut Međunarodnog krivičnog tribunala za Ruandu.

9. Član 7. Zločin protiv čovečnosti, Rimski statut Međunarodnog krivičnog suda.

10. Antonio Kaseze, Međunarodno krivično pravo, izdavač Beogradski centar za ljudska prava, Beograd 2005.

11. Potrebno je da je predmetni zločin deo rasprostranjene prakse, odnosno deo politike ili plana koji su sačinile ili inspirisale državne vlasti ili vodeći političari organizacije koja de facto liči na državu.

12. Ranije je (do 1945. godine) bilo potrebno da je delo izvršeno u vezi sa postojećim oružanim sukobom, međutim današnja praksa više ne zahteva taj uslov.

13. Međunarodno običajno pravo predviđa da žrtve zločina protiv čovečnosti mogu biti i neprijateljski borci, ali ova norma nije usvojena u definiciji biča ovog krivičnog dela u statutima MKTJ, MKTR i MKS.

14. Vidi odluke pretresnih veća MKTJ u: Slučaju Krstić, Slučaju Kunarac i drugi, Slučaju Tadić, Slučaju Kordić i Čerkez, Slučaju Delalić i drugi, Slučaju Furundžija i drugi, Slučaju Kvočka i drugi i Slučaju Kupreškić i drugi; odnosno odluke pretresnih veća MKTR u: Slučaju Akayesu, Slučaju Kambanda, Slučaju Kayishema i Ruzindana, Slučaju Rutaganda i Slučaju Musema.